

DOI: <https://doi.org/10.58423/2786-6742/2022-2-172-183>
УДК 336.27(477)

Катерина СОЧКА

к.е.н., доцент, доцент кафедри обліку і аудиту,
Закарпатський угорський інститут імені Ференца Ракоці II,
м. Берегове, Україна

ORCID ID: 0000-0002-6247-221X

Researcher ID: ABA-1576-2021

Scopus Author ID: 57210756948

ДЕРЖАВНИЙ БОРГ УКРАЇНИ: ПОТОЧНІ РЕАЛІЇ ТА ПРОБЛЕМИ

Анотація. У статті досліджено тенденції та чинники динамічного зростання державного боргу України за останні роки. Державний борг формується в результаті запозичень фінансових ресурсів органами влади на внутрішньому та зовнішньому ринках з метою фінансування інноваційно-інвестиційних програм, розвитку соціальної інфраструктури, подолання наслідків військових дій, руйнувань в результаті стихійних лих, фінансування дефіциту державного бюджету. Проаналізовано окремі переваги використання державою боргового фінансування в якості інструменту регулювання економічних процесів. Вивчено окремі класифікації державного боргу, зокрема, офіційно визнаний та немонетизований (прихований), внутрішній та зовнішній державний борг. Проаналізовано певні переваги внутрішнього державного боргу для уряду з точки зору його адміністрування. Вивчено чинники збільшення державного боргу в сучасних умовах. Досліджено частку зовнішнього боргу до номінального ВВП у окремих країнах Європи, окреслено об'єктивну необхідність зростання державних видатків для послаблення негативних наслідків пандемії Ковід – 19 на економічні процеси та добробут громадян у зарубіжних країнах. Вивчено динаміку показників внутрішнього та зовнішнього державного боргу України та стрімке його зростання у період 2014 – 2021 років, що свідчить про те, що країна фактично потрапила у боргову спіраль. У такі ситуації забезпечити повноцінне обслуговування і погашення боргових зобов'язань уряду за рахунок внутрішніх ресурсів неможливо. Військові дії 2022 року суттєво погіршили якість державного боргу України, що вимагатиме використання комплексу різних інструментів для його обслуговування та погашення. Аналіз показників ВВП та зовнішнього боргу України на душу населення за період дослідження продемонстрував відносно незначне їх зростання, однак на нашу думку вивчення цих показників у динаміці є не зовсім коректним, оскільки кількість населення України за цей період скоротилася на 10%. Проаналізовано окремі практичні інструменти зменшення державного боргу та виходу із «боргової спіралі» і можливість їх реалізації в Україні. Акцентовано увагу на важливості реструктуризації державного боргу для узгодження максимально сприятливих для усіх сторін умов обслуговування заборгованості, проблематики використання методу списання боргів та анулювання боргу у випадку неможливості виконання країною своїх зобов'язань.

Ключові слова: державний борг, зовнішній борг, боргова спіраль, управління державним боргом, реструктуризація.

JEL Classification: H63

Absztrakt. A cikk megvizsgálja Ukrajna államadóságának dinamikus növekedésének főbb trendjeit és tényezőit az elmúlt évekre vonatkozóan. Az államadóság a hazai és külföldi hatóságok által innovációs és beruházási programok finanszírozására, a társadalmi infrastruktúra fejlesztésére, a hadműveletek következményeinek leküzdésére, a természeti katasztrófák okozta pusztításra, valamint a hazai és külföldi piacokon felvett pénzügyi források eredményeként jön létre az államháztartási hiány finanszírozása. Külön elemzi az adósságfinanszírozás állami felhasználásának előnyeit a gazdasági folyamatok szabályozásának eszközeként. Az államadóság külön osztályozását

tanulmányozza, különösen a hivatalosan elismert és nem monetizált (rejtett), a belső és a külső államadósságot. Elemzi a belföldi államadósság egyes előnyeit a kormány számára az államigazgatás szempontjából, valamint vizsgálja az államadósság növekedésének tényezőit modern körülmények között. A cikk bemutatja az egyes európai országokban a külső adósság nominális GDP-hez viszonyított arányát, körvonalazza az állami kiadások növelésének objektív szükségességét a Covid-19 világválság gazdasági folyamatokra és a külföldi polgárok jólétére gyakorolt negatív hatásainak mérséklésére. Vizsgálja, továbbá, Ukrajna belső és külső államadósságának mutatóinak dinamikáját és gyors növekedését a 2014-2021-es időszakban, ami azt jelzi, hogy az ország ténylegesen egy adósságspirálba került. Ilyen helyzetben lehetetlen teljes körű szolgáltatást nyújtani és az állam adósságkötelezettségeinek visszafizetését belső erőforrások terhére teljesíteni. A 2022-es katonai cselekmények jelentősen rontották Ukrajna államadósságának minőségét, amelynek kiszolgálásához különféle eszközök komplexumát kell alkalmazni. Ukrajna egy főre jutó GDP-jének és külső adósságának mutatóinak elemzése a vizsgált időszakban viszonylag jelentéktelen növekedést mutatott, azonban, véleményem szerint, ezeknek a mutatóknak a dinamikában való összehasonlítása nem teljesen helyes, mivel Ukrajna lakossága 10 %-al csökkent ez alatt az időszak alatt. Elemeznek néhány gyakorlati eszközt az államadósság csökkentésére és az „adósságspirálból” való kilábalásra, illetve ezek ukrainai megvalósításának lehetőségét. Felhívták a figyelmet az államadósság átstrukturálásának fontosságára annak érdekében, hogy minden fél számára a legkedvezőbb adósságszolgálati feltételeket, az adósságleírás és az adósságtörlesztés lehetőségét alkalmazzák abban az esetben, ha az ország nem tud teljesíteni kötelezettségeit.

Kulcsszavak: államadósság, külső adósság, adósságspirál, államadósság-kezelés, szerkezetátalakítás.

Abstract. The trends and factors of dynamic growth of the state debt of Ukraine in recent years are studied in given scientific paper. Public debt is formed as a result of borrowing financial resources by authorities on domestic and foreign markets with the purpose to finance innovation and investment programs, development of social infrastructure, overcoming the consequences of military operations, destructions in a result of natural disasters, and financing the state budget deficit. Certain advantages of the debt financing usage by the state as a tool for regulating economic processes are analyzed. Some classifications of public debt are studied, in particular, officially recognized and non-monetized (hidden), internal and external public debt. Certain advantages for government of administration of domestic public debt are analyzed. The factors of the increase of the state debt in modern conditions have been studied. The share of external debt to nominal GDP in selected European countries was studied and the necessity of increasing public spending to mitigate the negative effects of the Covid-19 pandemic on economic processes and the well-being of citizens in foreign countries was outlined. The dynamics of the internal and external public debt indicators in Ukraine and its rapid growth in the period 2014-2021 have been studied. This situation indicates that the country has actually fallen into a debt spiral. In such a situation, it is impossible to provide full service and repayment of the government's debt obligations at the expense of internal resources. The military actions of 2022 significantly worsened the quality of Ukraine's public debt, which will require the use of a complex of various instruments for its servicing. The analysis of the indicators of GDP and external debt of Ukraine per capita showed a relatively insignificant increase during the study period, however, in our opinion, the comparison of these indicators in dynamics is not entirely correct, since the population of Ukraine decreased by 10% during this period. Some practical tools for reducing the state debt and getting out of the "debt spiral" and the possibility of their implementation in Ukraine are analyzed. Attention was focused on the importance of restructuring the state debt in order to agree on the most favorable terms for debt service for all parties, the possibility to use the method of debt write-off and debt cancellation in the case when the country is unable to fulfill its obligations.

Key words: state debt, external debt, debt spiral, public debt management, restructuring

Постановка проблеми. Питання державного боргу, його структури, визначення оптимально безпечного обсягу та механізмів обслуговування у теперішніх умовах є надзвичайно важливим завданням для усіх економік світу.

Починаючи з 2014 року обсяг державного боргу України почав стрімко зростати через збільшення державних видатків, які не були збалансовані відповідним зростанням дохідної бази державного бюджету. Сьогодні одним з найбільш пріоритетних завдань є фінансування видатків на забезпечення обороноздатності країни, посилення матеріально-технічної бази, навчання та забезпечення військовослужбовців. Одночасно уряд розпочав реформи в окремих галузях економіки та соціальної сфери (охорона здоров'я, пенсійна реформа), що також вимагало додаткового фінансового забезпечення.

Глобальна пандемія Ковід-19 змусила уряди усіх держав посилювати програми фінансової підтримки певних категорій громадян та бізнесу, формувати спеціальні програми для виживання окремих галузей, які суттєво постраждали від наслідків урядових обмежень економічної активності (туристична сфера, пасажирські авіап перевезення тощо). Така ситуація зумовила зростання урядових видатків економічного та соціального характеру у багатьох країнах, що привело до зростання дефіциту відповідних національних бюджетів. У свою чергу, одним з механізмів фінансування дефіциту бюджету багатьох країн є залучення кредитних коштів, що веде до зростання державного боргу та актуалізує питання оптимізації рівня державної заборгованості і забезпечення ефективного управління ним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти державного боргу, його природа та класифікації, підходи щодо його управління в Україні та окремих зарубіжних країнах розглянуті у дослідженнях вітчизняних науковців Пасічник Ю. [1], Євтушенко Н. [2], Бражник Л. [3], Дудченко В. [4], Бачо Р. [5], Король В. [6]. Однак проблематика ефективного використання інструментів управління державним боргом в умовах економічної нестабільності та військових дій ще не достатньо досліджена.

Метою статті є аналіз динаміки державного боргу України та оцінка можливості застосування окремих інструментів ефективного управління ним в умовах суттєвого звуження економічної та фінансової бази через військові дії в Україні. Значні обсяги внутрішнього і зовнішнього державного боргу України та позитивна динаміка останнього десятиріччя щодо його збільшення, зростання витрат на його обслуговування посилює важливість питання забезпечення ефективного управління державним боргом.

Виклад основного матеріалу. Державний борг формується в результаті запозичень фінансових ресурсів органами влади на національному та міжнародному ринках у різних формах (випуск боргових зобов'язань, укладання міждержавних угод та угод з міжнародними фінансово-кредитними організаціями тощо). Державний борг включає обсяг усіх випущених і непогашених боргових зобов'язань держави перед внутрішніми і зовнішніми кредиторами, відсотків за ними, а також гарантії за кредитами, що надаються іноземними позичальниками національним суб'єктам.

Метою залучення державою ресурсів на боргових умовах може бути фінансування інноваційно-інвестиційних програм, проектів розвитку соціальної інфраструктури, структурна перебудова економіки, подолання наслідків військових дій, руйнувань в результаті стихійних лих, або фінансування дефіциту державного бюджету. Тобто, кошти залучаються або для розвитку і якісного покращення умов життя громадян та діяльності бізнесу; подолання негативних наслідків певних явищ; не продуктивного використання і їх фактичного проїдання.

Вітчизняні теоретики [7; 8] пропонують здійснювати класифікацію державного боргу за багатьма ознаками, зокрема, за видом кредитора, терміном дії, сферою розміщення позик, наявністю гарантій уряду, емітентом державних боргових зобов'язань, формою надання, умовами та джерелами кредитування, ринком розміщення державних цінних паперів, метою залучення грошових ресурсів, джерелами погашення державного боргу, формою виплати доходів, методами розміщення тощо.

Відповідно до положень Бюджетного кодексу України [9, ст. 2] державний борг визначається як загальна сума боргових зобов'язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів (позик) станом на звітну дату, що виникають внаслідок державного запозичення, а гарантованим державою боргом вважається загальна сума боргових зобов'язань суб'єктів господарювання – резидентів України щодо повернення отриманих та непогашених станом на звітну дату кредитів (позик), виконання яких забезпечено державними гарантіями.

Аналітики групи Світового Банку виділяють наступні переваги від залучення кредитних ресурсів державою, як інструменту регулювання економічних процесів, зокрема [10, ст.8]:

- забезпечення стимулювання довгострокового розвитку, оскільки саме стає зростання вважається основою для реалізації довгострокової стратегії зменшення бідності, що є надзвичайно актуальним завданням для багатьох країн з перехідними економіками; крім того, країни, що розвиваються мають великі інвестиційні потреби для досягнення цілей розвитку та покращення стандартів життя, що потребує відповідних фінансових ресурсів для їх реалізації;

- можливість стабілізації короткострокових макроекономічних коливань, оскільки позики для фінансування державних видатків або скорочення податкових ставок можуть забезпечити необхідні фіскальні стимули для підтримки необхідного рівня ділової активності;

- інструмент збереження активів оскільки суверенний борг вважається більш безпечним інвестиційним активом порівняно з приватним боргом, емітент якого може збанкрутувати.

В умовах економічної та фінансової нестабільності, високого рівня тіньової економіки, посилення системних кризових явищ у багатьох сферах економічної діяльності, науковці та практики наголошують на одночасному існуванні офіційно визнаного державного боргу та немонетизованого (прихованого) державного боргу.

Офіційно визнаний державний борг включає обсяги прямого та гарантованого державного боргу, які оформлені державними цінними паперами,

кредитними угодами та гарантіями уряду. Статистична інформація щодо цієї складової державного боргу регулярно оновлюється на офіційних сайтах НБУ та міністерства фінансів України.

Немонетизований борг за своїм економічним змістом є державним боргом, однак у складі офіційної державної статистики він не узагальнюється та відображається не повністю. Зазначені складова державного боргу формується за рахунок невиконаних фінансових зобов'язань держави фізичним та юридичним особам, фінансово-кредитним установам (заборгованості по виплаті заробітної плати працівникам бюджетної сфери та державного сектору економіки, пенсій та інших соціальних виплат громадянам, невчасна оплата відшкодування ПДВ та державного замовлення тощо).

З точки зору вибору інструментарію управління державним боргом, важливим є його аналіз у розрізі внутрішнього та зовнішнього боргу.

Обсяг внутрішнього державного боргу відображає заборгованість держави домогосподарствам, національним підприємствам і фінансово-кредитним установам, що придбали державні цінні папери.

Варто наголосити, що внутрішній державний борг характеризується певними перевагами порівняно з зовнішнім державним боргом з точки зору його адміністрування. Державний внутрішній борг гарантується усіма активами, що перебувають у власності держави, а його погашення забезпечується за рахунок внутрішніх джерел. Звичайно, обслуговування внутрішнього державного боргу (погашення основної суми боргу та виплата відсотків) не зменшує фінансовий потенціал країни. Національному банку та уряду простіше використовувати різні інструменти управління державним боргом щодо внутрішніх кредиторів у ситуаціях, коли важко або неможливо забезпечити його повне та своєчасне обслуговування.

Зовнішній державний борг відображає обсяг заборгованості держави перед іноземним кредиторами (фізичними та юридичними особами, фінансово-кредитними організаціями, урядами). Варто наголосити, що можливість держави виконувати свої фінансові зобов'язання перед ними значною мірою залежить від зовнішньоторговельного сальдо та рівня валютних надходжень країни.

В сучасних реаліях основними чинниками формування та збільшення державного боргу є:

- зростання державних видатків без відповідного збільшення державних доходів (формування дефіциту бюджету);
- циклічні процеси у економіці та дія автоматичних стабілізаторів;
- зменшення податкового навантаження для стимулювання економіки без відповідного зменшення державних витрат;
- політичні цикли та їх вплив (збільшення видатків та / або скорочення податкових ставок перед виборами).

Слід наголосити, що абсолютний розмір державного боргу не є однозначним фінансовим індикатором, більш змістовними вважається вивчення динаміки відносних показників заборгованості, зокрема, відношення державного боргу до ВВП. Цей показник залежить від темпів динаміки реального ВВП, обсягу дефіциту бюджету (для погашення якого державою і залучаються кредитні

кошти), рівня реальної процентної ставки, що впливає на розмір виплат по боргу.

Статистичні дані щодо частки сукупного зовнішнього боргу (державного та корпоративного) до ВВП у 2021 році окремих країн Європи (табл. 1) засвідчують про активне використання зовнішнього позичкового фінансування національних потреб країнами – економічними лідерами Європейського Союзу (Німеччина, Франція, Великобританія).

Таблиця 1.

Частка зовнішнього боргу до номінального ВВП окремих країн Європи, 2021 р., % [11]

Країна	Частка зовнішнього боргу до номінального ВВП, %	Країна	Частка зовнішнього боргу до номінального ВВП, %
Польща	57	Румунія	57
Болгарія	58	Молдова	66
Україна	65	Сербія	68
Чехія	73	Хорватія	75
Словаччина	135	Угорщина	158
Німеччина	169	Чорногорія	204
Франція	256	Великобританія	310

Варто зазначити, що абсолютні та відносні показники державної заборгованості країн Європи суттєво збільшилися за останні два роки, коли уряди були змушені проводити активну політику фінансової підтримки окремих секторів економіки, категорій громадян для пом'якшення негативних наслідків коронавірусної кризи, яка стала глобальним викликом. З цієї точки зору нарощення державної заборгованості є виправданим кроком, оскільки у довгостроковій перспективі країни зберігають свій економічний та соціальний потенціал, виробництва і бізнес, зайнятість населення та ринки продукції.

Витрати, пов'язані з обслуговуванням державного боргом в першу чергу стосуються виплати відсотків кредиторам та фінансування повернення боргу. З цим пов'язані дискусії фахівців та практиків про доцільність нарощування обсягів державних позик, особливо у періоди фінансової нестабільності, що веде до необхідності рефінансування боргу за рахунок залучення інших державних кредитів. Варто наголосити, що високий рівень державного боргу може обмежувати довгострокове зростання через витіснення високопродуктивних приватних інвестицій.

Зрозуміло, що вищий рівень державного боргу вимагає більших видатків на його обслуговування та погашення, а це у свою чергу передбачає поєднання таких непопулярних інструментів як збільшення податкових ставок, збільшення запозичень, зменшення урядових видатків (можуть стосуватися важливих функцій держави, соціального захисту), що посилює соціальну напругу у суспільстві.

Динаміка показників державного та гарантованого державою боргу України на кінець 2010 – 2021 років у розрізі внутрішнього та зовнішнього боргу наведені на рис. 1.

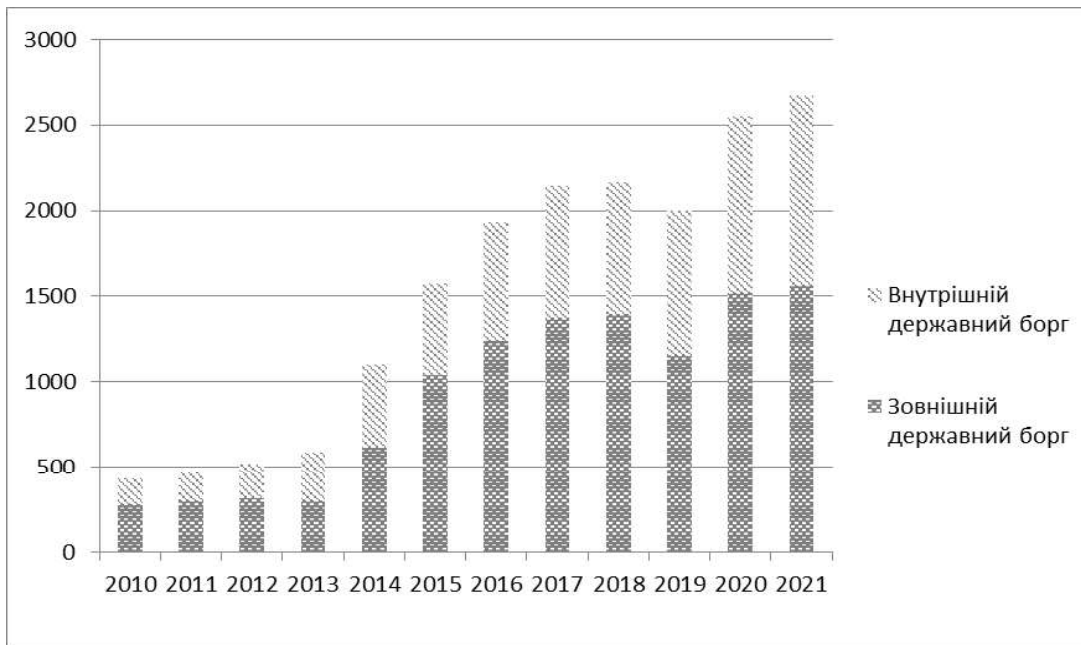

Рис. 1. Динаміка державного та гарантованого державою боргу України, кінець року 2010 – 2021 р.р., млрд. грн. [12].

Обсяг державного боргу України демонструє стійке зростання, зокрема, на кінець 2010 р. загальний борг становив 432,2 млрд. грн. (з них зовнішній борг – 276,7 млрд. грн. (або 64%), внутрішній борг – 155,5 млрд. грн. (або 36%)), а на кінець 2021 року загальний державний борг збільшився у 6,2 рази і досяг 2671,8 млрд. грн. (з них зовнішній борг – 1560,2 млрд. грн. (або 58,4%), внутрішній борг – 1111,6 млрд. грн. (або 41,6%)). Слід зазначити, що у 2010 – 2013 роках державний борг країни зріс помірно – тільки на 35% до 584,1 млрд. грн.

Стрімке зростання обсягу державного боргу розпочалося з початку 2014 року, коли у результаті активних бойових дій зросли видатки державного бюджету на підтримку потреб оборони країни. Структурні реформи задекларовані у окремих галузях економіки, соціальної сфери не забезпечили швидкого ефекту та очікуваного наповнення державного бюджету за рахунок податків та зборів.

Слід наголосити, що за попередні 8 років (початок 2014 – 2021 роки) в Україні спостерігалось збільшення державного боргу у 4,6 рази, що є дуже загрозливим явищем з точки зору ефективного управління економічними процесами у країні. Можна констатувати, що сьогодні країна потрапила у так звану «боргову спіраль», коли за рахунок внутрішніх ресурсів (податки та платежі, рента, приватизація) неможливо забезпечити не те що скорочення, але і повноцінне обслуговування і погашення боргових зобов'язань уряду.

В такій ситуації влада змушена вдаватися до рефінансування, коли нові позики залучаються не для фінансування структурних реформ та інвестицій у соціальні та економічні проекти, а для погашення попередніх запозичень, що веде до постійного непродуктивного нарощування боргових зобов'язань уряду.

Ситуація з показниками державного боргу України суттєво погіршилася у 2022 році, коли в результаті військових дій зросли державні видатки на оборону,

дохідна база державного бюджету скоротилася через обмеження економічної активності у багатьох регіонах в результаті бойових дій, проблем з енергозабезпеченням, масовий виїзд працездатного населення за кордон тощо.

За даними міністерства фінансів України [12] сукупний державний борг на кінець жовтня 2022 року збільшився на 41% порівняно з початком року і склав 3770,9 млрд. грн. (зовнішній борг – 2395,4 млрд. грн. (або 63,5%), внутрішній борг – 1375,5 млрд. грн. (або 36,5% державного боргу)).

Таке активне нарощування рівня державної заборгованості України виглядає загрозливим у коротко- та середньостроковій перспективі. В результаті військових дій 2022 року у країні суттєво звужилися можливості вивезення продукції найбільш важливих експортно орієнтованих секторів економіки:

- агропромислової продукції (зменшення посівних площ та врожаю поточного року, необхідність перебудови логістичних маршрутів через обмеження морського транспортування, втрата запасів продукції у результаті військових дій тощо),

- руди, чорних металів та виробів з них (порушення та здорожчання логістики, руйнування матеріальної бази та готової продукції, дефіцит та подорожчання ресурсів тощо).

Показовими з точки зору оцінки динаміки процесів є порівняння економічних або фінансових індикаторів, які обчислюються на душу населення. Як зазначалося, ВВП є базовим макроекономічним показником, який відображає обсяг вироблених товарів та послуг економіки за рік. Для розуміння рівня заборгованості держави та реальної можливості обслуговувати свої зобов'язання за рахунок внутрішніх джерел доцільно порівняти показники ВВП та зовнішнього боргу на душу населення в Україні (рис. 2).

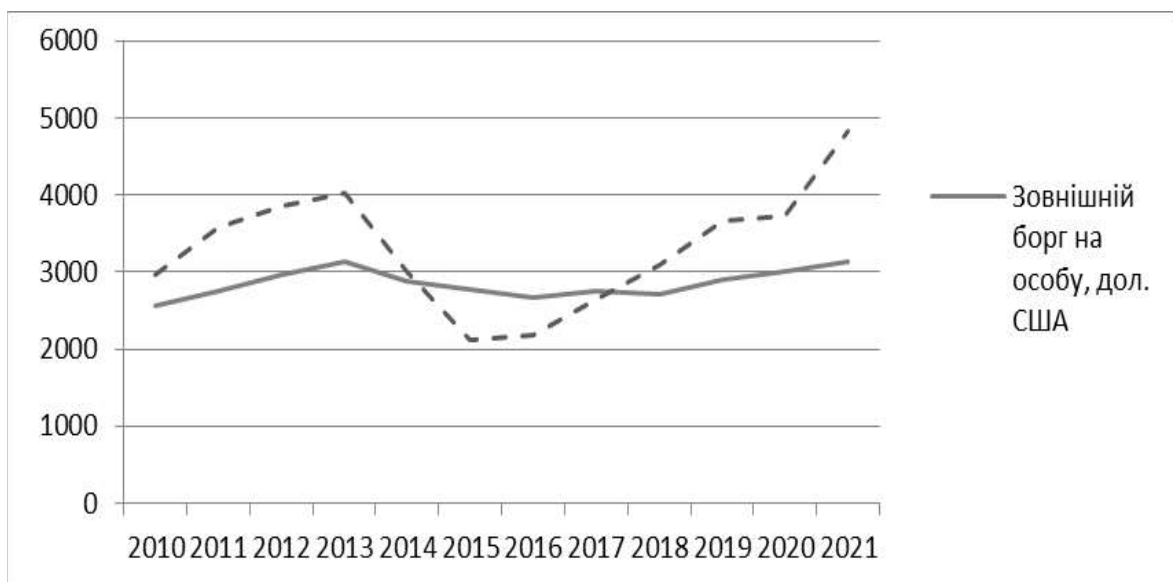

Рис. 2. Динаміка показників ВВП та зовнішнього боргу на особу, 2010 – 2021, дол. США [13]

Аналіз даних засвідчує про відносно несуттєве зростання показника зовнішнього боргу на одну особу усього на 22% від 2558,1 дол. США (2010 р.) до 3132,5 дол. США (2021 р.). Показник ВВП на душу населення у цілому за

досліджуваний період також збільшився на 62% від 2973,9 дол. США (2014 р.) до 4832,2 дол. США (2021 р.).

Однак, слід мати на увазі, що кількість населення, яка бралася до уваги при обчисленні цих показників у 2010 році становила 45 871,7 тис. осіб, а у 2021 році вона скоротилася майже на 10% до 41 408,0 тис. осіб. Таким чином в умовах досить суттєвого скорочення кількості населення говорити про реальне зростання показників ВВП та зовнішнього боргу на душу населення не є зовсім коректним.

З метою оптимізації управління державним боргом в Україні розробляється і затверджується спеціальний документ – середньострокова Стратегія управління державним боргом, яка містить цілі, завдання, показники та результати її реалізації на оперативний період. Основними цілями управління державним боргом в Україні на 2021 – 2024 роки, які були визначені цим урядовим документом у довоєнний період є [14]:

- збільшення частки державного боргу у національній валюті;
- продовження середнього строку погашення та оптимізація графіку погашення державного боргу;
- більш активне залучення довгострокового пільгового фінансування;
- пошук та активна робота з інвесторами;
- подальше удосконалення політики управління державним боргом.

Зрозуміло, що в умовах військових дій, стрімкого зростання обсягу державного боргу, спаду економіки, знищення економічної та соціальної інфраструктури, масової міграції працездатного населення за кордон, високого рівня інфляції Україна буде змушена за погодженням із кредиторами звертатися до різних інструментів управління боргом.

Одним з дієвих методів управління державним боргом є реструктуризація боргових зобов'язань, яка має на меті мінімізувати втрати кредиторів з одночасним зменшенням боргового тягаря для позичальника. Умови кожної реструктуризації державного боргу узгоджуються країнами індивідуально зі своїми кредиторами. Реструктуризація може проводитися як щодо внутрішніх, так і щодо зовнішніх зобов'язань. З цієї точки зору для уряду більш привабливими є внутрішні запозичення, щодо яких держава у визначених випадках може застосовувати навіть примусові заходи.

У світовій практиці використовується метод списання боргів для країн з високими показниками боргового навантаження (відношення державного боргу до ВВП, відношення зовнішнього державного боргу до ВВП, відношення зовнішнього державного боргу до експорту та ін.), особливо в умовах глобальних фінансово-економічних криз.

За умови неспроможності обслуговувати свої зобов'язання держава може повністю відмовитися від своїх боргів. Така ситуація є негативною, оскільки призводить до дефолту, неможливості обслуговувати свої зовнішні борги. Однак, зважаючи на досить широкий інструментарій можливої реструктуризації, країни досить рідко повністю відмовляються від своїх державних зобов'язань.

Зважаючи на характеристики та динаміку державного боргу України, актуальним завданням є призупинення такого швидкого його збільшення.

Потенційними інструментами виходу із «боргової спіралі» які вже досить активно використовуються у вітчизняних реаліях, вважаються:

- скорочення державних видатків (дефіциту бюджету) із одночасним збільшенням податків; зрозуміло, що така політика веде до зменшення попиту і може зумовити рецесію. Однак, у цьому випадку можна уникнути спаду економіки, якщо за допомогою інших інструментів державної політики буде забезпечено збільшення попиту (послаблення монетарної політики, девальвація, яка може підвищити внутрішній попит);

- зменшення тих державних видатків, які не шкодять економічному зростанню (зокрема, збільшення пенсійного віку дає можливість владі зменшити видатки на виплату пенсійного забезпечення, одночасно люди працюють і сплачують податки до бюджету); у такій ситуації економічний розвиток не зупиняється, а державні видатки скорочуються;

- підвищення ефективності адміністрування податків, попередження податкових правопорушень, зменшення тіньового сектору економіки, легалізація капіталу;

- активне залучення допомоги іноземних урядів, міжнародних організацій, зарубіжних громадян та бізнесів;

- девальвація курсу національної грошової одиниці, яка може сприяти збільшенню експорту через здешевлення національних товарів на міжнародних ринках.

Слід констатувати, що усі запропоновані інструменти вже апробуються до певної міри в Україні, однак постійні економічні, гуманітарні, соціальні, енергетичні виклики не дозволяють призупинити нарощення боргу держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Обсяг державного боргу України стрімко збільшився після 2014 року, що було зумовлено такими об'єктивними чинниками, як збільшення державних видатків на військові цілі, а спад виробництва, зменшення ВВП, високий рівень інфляції у 2014 – 2015 роках, втрата частини окупованих регіонів суттєво зменшили дохідну базу державного бюджету.

Абсолютні та відносні показники державної заборгованості України та багатьох країн світу збільшилися також в результаті активної урядової політики підтримки окремих секторів економіки, категорій громадян для пом'якшення негативних наслідків пандемії Ковід - 19. З цієї точки зору зростання державного боргу є виправданим кроком для збереження свого економічного та соціального потенціалу.

У сьогоденних умовах довгостроковою метою державної боргової політики повинно стати ефективне використання кредитних коштів для забезпечення потреб оборони, відбудови економічної та соціальної інфраструктури, в подальшому – структурної перебудови економіки, впровадження програм інноваційного розвитку. Однак, в умовах військових дій та спаду економічних процесів ефективно застосування традиційних методів управління державним боргом не завжди ефективно, тому для зменшення боргового навантаження держави можливе використання і нетрадиційних інструментів.

Список використаних джерел

1. Пасічник Ю. Стратегія боргової політики держави: сучасні тенденції та перспективи. *Науковий вісник УжНУ. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2015 (4), С. 96 – 99.
2. Євтушенко Н., Виноградня В. Боргова безпека України в умовах кризових явищ в економіці. *Економіка і суспільство*. 2017 (12), С. 540 – 546. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/90.pdf
3. Бражник Л.В. Фінансове управління державним боргом: навч. посібник. Полтава: РВВ ПДАА, 2018. 217 с.
4. Дудченко В. Державний борг як об'єкт регулювання. URL: http://lib.uabs.edu.ua/library/Article/Dudchenko_5.pdf.
5. Бачо Р. Державний борг Угорщини: ретроспективний аналіз та політика управління. *Вісник ЖДТУ*. 2013. № 1 (63), С. 218 – 221. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2701/50.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Король В. Особливості боргової політики України в умовах кризи. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2015>.
7. Гроші та кредит: підручник. / за ред.. Савлука М. К.: КНЕУ, 2006. 744 с.
8. Фінанси: підручник. За ред. Юрія С., Федосова В. К: Знання, 2008. 611 с.
9. Бюджетний кодекс України від 8 липня 2010 року. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
10. Kose M. A., Ohnsorge F., Sugawara N. Benefits and Costs of Debt. The Dose Makes the Poison. World Bank Group. 2020. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/648141582830563001/pdf/Benefits-and-Costs-of-Debt-The-Dose-Makes-the-Poison.pdf>.
11. CEIC. External debt: % of GDP. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/external-debt--of-nominal-gdp>.
12. МФУ. Державний борг. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov>.
13. МФУ. Валовий зовнішній борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt>.
14. Постанова Кабінету Міністрів України «Середньострокова стратегія управління державним боргом на 2021 – 2024 роки» (від 09.12.2021 р. № 1291). URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Середньострокова%20СУДБ%202021-2024.pdf>

References

1. Pasichnyk YU. Stratehiya borhovoyi polityky derzhavy: suchasni tendentsiyi ta perspektyvy. *Naukovyy visnyk UzhNU. Seriya: Mizhнародni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo*. 2015 (4), S. 96 – 99.
2. Yevtushenko N., Vynogradnya V. Borhova bezpeka Ukrayiny v umovakh kryzovykh yavyshev v ekonomitsi. *Ekonomika i suspilstvo*. 2017 (12), S. 540 – 546. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/12_ukr/90.pdf.
3. Brazhnyk L.V. Finansove upravlinnya derzhavnym borhom: navch. posibnyk. Poltava: RVV PDAА, 2018. 217 s.
4. Dudchenko V. Derzhavnyy borh yak ob"yekt rehulyuvannya. URL: http://lib.uabs.edu.ua/library/Article/Dudchenko_5.pdf
5. Bacho R. Derzhavnyy borh Uhorshchyny: retrospektyvnyy analiz ta polityka upravlinnya. *Visnyk ZHDTU*. 2013. № 1 (63), S. 218 – 221. URL: <http://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2701/50.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
6. Korol' V. Osoblyvosti borhovoyi polityky Ukrayiny v umovakh kryzy. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2015>.
7. Hroshi ta kredyt: pidruchnyk. / Za red. Savluka M. K.: KNEU, 2006. 744 s.
8. Finansy: pidruchnyk. / Za red. Yuriya S., Fedosova V. K: Znannya, 2008. 611 s.
9. Byudzhethnyy kodeks Ukrayiny vid 8 lypnya 2010 roku. № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>.
10. Kose M. A., Ohnsorge F., Sugawara N. Benefits and Costs of Debt. The Dose Makes the Poison. World Bank Group. 2020. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/648141582830563001/pdf/Benefits-and-Costs-of-Debt-The-Dose-Makes-the-Poison.pdf> [in English].

11. *CEIC*. External debt: % of GDP. URL: <https://www.ceicdata.com/en/indicator/external-debt--of-nominal-gdp> [in English].
12. *MFU*. Derzhavnyy borh. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov>.
13. *MFU*. Valovyy zovnishniy borh Ukrayiny. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/foreigndebt>.
14. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny «Seredn'ostrokova stratehiya upravlinnya derzhavnym borhom na 2021 – 2024 roky» (vid 09.12.2021 r. № 1291). URL: <https://mof.gov.ua/storage/files/Середньострокова%20СУДБ%202021-2024.pdf>